

ВІТАЛІЙ ГАНДЗЮК

Журналістське розслідування

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю**

Віталій Гандзюк

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вінниця – 2026

УДК 070.42:343.1(072)

Г19

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю (протокол №5 від 3 грудня 2025 р.).

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха (протокол № 2 від 10 грудня 2025 р.)

Рецензенти:

Синоруб Г.П. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Гандзюк В.О.

Г19 Журналістське розслідування: навчально-методичні
рекомендації. Вінниця.: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2026. 67
с.

Видання містить комплекс методичних матеріалів для опанування дисципліни «Журналістське розслідування». У посібнику розкрито специфіку розслідувальної журналістики, методику пошуку прихованої інформації, алгоритми роботи з відкритими реєстрами та базами даних, а також етичні й правові засади безпеки журналіста-розслідувача. Посібник включає плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, перелік інструментів OSINT-розслідувань та рекомендації щодо структурування фінального медіапродукту. Призначено для студентів спеціальності 061 «Журналістика» та всіх, хто цікавиться методами професійного пошуку правди в медіа.

УДК
070.42:343.1(072)

©Гандзюк В.О.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ	9
Тема 1. Визначення поняття «журналістське розслідування» та схема його проведення	9
Тема 2. Особливості використання інформації і поширення результатів у телевізійних та газетних розслідуваннях	11
Тема 3. Журналістське розслідування: джерела інформації	12
Тема 4. Журналістське розслідування: джерела інформації – люди	13
Тема 5. Журналістське розслідування як жанр і як вид творчої діяльності	15
Тема 6. Розслідувальна журналістика в Україні радянській та незалежній (1960–2000 рр.)	17
Тема 7. Складові журналістського розслідування як жанру: підходи до його визначення.....	18
Тема 8. Методика журналістського розслідування: вибір теми та основні етапи	20
Тема 9. Етика в розслідуванні, загрози та убезпечення журналіста під час розслідування	21
Тема 10. Законодавчі гарантії та обмеження права на доступ до інформації	23
Тема 11. Журналістські розслідування в Україні на сучасному етапі	24
Тема 12. Методика журналістського розслідування: джерела інформації	26
Тема 13. Види журналістських розслідувань: підготовка тексту	27
Тема 14. Проблеми юридичної і фізичної безпеки, етичні аспекти журналістського розслідування	29
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	31
Практичне заняття №1	31
Практичне заняття №2.....	32
Практичне заняття №3.....	34
Практичне заняття №4	35

Практичне заняття №5.....	37
Практичне заняття №6	39
Практичне заняття №7.....	41
Практичне заняття №8	43
Практичне заняття №9	45
Практичне заняття №10.....	47
Практичне заняття №11	48
Практичне заняття №12	50
Практичне заняття №13	52
Практичне заняття №14.....	54
 ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ.....	 57
МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ	61
МЕТОДИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	62
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	66

ПЕРЕДМОВА

У сучасну епоху інформаційних маніпуляцій та «постправди» роль журналістського розслідування як інструменту громадського контролю та пошуку прихованої істини набуває стратегічного значення. Дисципліна «Журналістське розслідування» є однією з фундаментальних складових фахової підготовки журналіста, оскільки вона вимагає не лише майстерності володіння словом, а й глибоких навичок аналітичного мислення, знання правових норм та вміння працювати зі складними масивами даних.

Метою цих навчально-методичних рекомендацій є надання студентам чіткого алгоритму дій під час проведення розслідування: від виникнення гіпотези до публікації фінального матеріалу. У виданні акцентується увага на трансформації жанру під впливом цифрових технологій, зокрема на методах OSINT (розвідки на основі відкритих джерел), роботі з державними реєстрами, базами даних та цифровими інструментами верифікації інформації.

Особливе місце в посібнику посідають питання професійної етики та безпеки. Журналістське розслідування — це завжди робота в полі конфлікту, тому майбутній фахівець повинен чітко розуміти межу між суспільно значущою інформацією та втручанням у приватне життя, а також володіти методами фізичної та цифрової самооборони.

Методичні рекомендації структуровані таким чином, щоб забезпечити поступове занурення в професію: від теоретичного вивчення історії та типології розслідувань до практичного відпрацювання навичок інтерв'ювання «важких» джерел та структурування розслідувального тексту. Посібник містить плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, перелік інструментів для OSINT-досліджень та орієнтовні теми для індивідуальних проєктів.

Видання розраховане на здобувачів вищої освіти спеціальності «Журналістика», викладачів, а також журналістів-практиків, які

прагнуть систематизувати свої знання у галузі розслідувальної журналістики та підвищити ефективність власної професійної діяльності.

Мета викладання навчальної дисципліни «Журналістське розслідування» – підготувати студентів до якісного проведення розслідувань, які вважаються найвищим зразком справжньої професійної журналістики; навчити встановлювати справжні причини певних подій, процесів, ситуацій, виявляти таємні сторони розслідуваних явищ, факти зловживання посадою, корупційні явища, розкривати механізми скоєння злочину тощо. Навчальна дисципліна забезпечує формування компетентностей, спрямованих на досягнення глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722. Зокрема, зміст і результати навчання з дисципліни «Журналістське розслідування» узгоджуються з такими Цілями сталого розвитку: ЦСР 4 «Якісна освіта» — сприяє формуванню у студентів критичного мислення, інформаційної та медіаграмотності, етичної культури, вміння аналізувати джерела та достовірність фактів; ЦСР 5 «Гендерна рівність» — сприяє утвердженню принципів рівності, недискримінації та збалансованого представлення соціальних груп у журналістських матеріалах; ЦСР 10 «Зменшення нерівності» — орієнтує студентів на висвітлення тем соціальної справедливості, прав людини, захисту вразливих верств населення, боротьби з дезінформацією та маніпуляціями; ЦСР 16 «Мир, справедливість і сильні інститути» — формує розуміння ролі журналістики у забезпеченні прозорості, підзвітності, боротьбі з корупцією, дотриманні принципів свободи слова та верховенства права; ЦСР 17 «Партнерство заради сталого розвитку» — сприяє розвитку навичок співпраці журналістів з громадськими організаціями, експертами, державними та міжнародними структурами для досягнення спільних суспільно значущих цілей.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Журналістське розслідування» є: вивчення історії та теоретичних основ, схем проведення журналістського розслідування, характеристики журналістського розслідування як жанру, методу й виду, особливостей роботи з джерелами інформації; опанування методикою проведення журналістського розслідування, практичним проведенням журналістського розслідування; ознайомлення з етичними проблемами розслідувальної журналістики, правовими основами журналістських розслідувань.

Компетентності (за освітньо-професійною або освітньо-науковою програмою)

Загальні компетентності

ЗКо3. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗКо4. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗКо5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Фахові компетентності

ФК 01. Здатність застосовувати знання зі сфери соціальних комунікацій у своїй професійній діяльності.

ФК 03. Здатність створювати медіапродукт.

ФК 08.Здатність аналізувати тенденції розвитку медіа галузі, її зв'язки з різними сферами суспільної діяльності.

Результати навчання за освітньою (освітньо-професійною або освітньо-науковою) програмою:

ПРН 03. Оцінювати свій чи чужий інформаційний продукт, інформаційну акцію, що організована й проведена самотійно або разом з колегами

ПРН 04. Виконувати пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел

ПРН 08. Виокремлювати у виробничих ситуаціях факти, події, відомості, процеси, про які бракує знань, і розкривати способи та джерела здобування тих знань

ПРН 14. Генерувати інформаційний контент за заданою темою з використанням доступних, а також обов'язкових джерел інформації

ПРН 15. Створювати грамотний медіапродукт на задану тему, визначеного жанру, з урахуванням каналу поширення чи платформи оприлюднення

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

ТЕМА 1. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ» ТА СХЕМА ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

План лекції:

1. Журналістське розслідування: сутність, предмет та об'єкт.
2. Місце розслідування в системі журналістських жанрів та методів.
3. Історичний ракурс: від «розгрібачів бруду» до «Вотергейтської справи».
4. Алгоритм підготовки розслідування: етапність та логіка процесу.
5. Гіпотеза як фундамент розслідування: правила формування та тестування.

1. Журналістське розслідування: сутність, предмет та об'єкт

Журналістське розслідування — це вища форма професійної діяльності, спрямована на оприлюднення прихованих фактів, що мають високу суспільну значущість. Його головна риса — подолання опору осіб, які зацікавлені в утаємниченні інформації.

- Предмет розслідування: прихована сторона соціальних відносин (корупція, зловживання владою, тіньові економічні схеми, порушення прав людини).
- Об'єкт розслідування: конкретні фізичні особи (чиновники, бізнесмени), організації, явища або події, чия діяльність містить ознаки правопорушень або етичних аномалій.

2. Місце розслідування в системі журналістських жанрів та методів

Розслідування є синтетичним жанром, оскільки воно поєднує ознаки репортажу, інтерв'ю та глибокої аналітики. Проте воно стоїть окремо через свій методологічний апарат:

1. Як метод: розслідування використовує інструменти OSINT (розвідка відкритих даних), роботу з державними реєстрами, експеримент та роботу з конфіденційними джерелами.
2. Як функція: розслідування реалізує роль журналістики як «Watchdog» (вартового пса демократії), що здійснює нагляд за діяльністю можновладців.

3. Історичний ракурс: від «розгрібачів бруду» до «Вотергейту»

- «Розгрібачі бруду» (Muckrakers): рух у журналістиці США початку ХХ ст. (А. Тарбелл, Л. Стеффенс), які викривали корупцію в муніципалітетах та монополіях. Вони довели, що публікація документів може змінювати законодавство.
- «Вотергейтська справа» (1972–1974): розслідування Б. Вудворда та К. Бернстайна щодо незаконного прослуховування політичних опонентів адміністрацією Р. Ніксона. Результат — перша в історії США відставка президента. Це розслідування впровадило стандарт роботи з анонімними джерелами (знаменитий «Глибока горлянка»).

4. Алгоритм підготовки розслідування: етапність та логіка процесу

Розслідування — це не хаотичний пошук, а чітка технологічна послідовність:

1. Зародження задуму: фіксація «аномалії» (невідповідність статків чиновника його зарплаті, дивні тендерні закупівлі).
2. Попередня перевірка: аналіз бази доказів (чи існують документи, що підтверджують тему).
3. Формування плану: визначення переліку реєстрів, запитів та людей, з якими треба поспілкуватися.
4. Збір та верифікація: основний етап накопичення фактів.
5. Юридичний аудит: перевірка матеріалу на предмет відсутності наклепу та дотримання приватності.

5. Гіпотеза як фундамент розслідування: правила формування та тестування

Гіпотеза — це коротке припущення про суть порушення та його учасників. Без гіпотези журналіст тоне в морі інформації.

- Правила формування: вона має бути максимально конкретною («Чиновник А отримав хабар від фірми Б через офшор В»).
- Тестування: журналіст має працювати за принципом «адвоката диявола», намагаючись знайти факти, що спростовують його власну гіпотезу. Якщо факти її не підтверджують — розслідування припиняється або гіпотеза радикально змінюється.

ТЕМА 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ І ПОШИРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ У ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ТА ГАЗЕТНИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ

План лекції:

1. Класифікація розслідувань за структурою викладу: від моноциклу до панорами.
2. Візуалізація та ілюстрування результатів розслідування в друкованих медіа.
3. Специфіка та технологія телевізійного розслідування.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Класифікація розслідувань за структурою та циклічністю

Методика викладу результатів розслідування залежить від складності теми та обсягу зібраних доказів. Виділяють чотири основні моделі:

- **Моноциклічне розслідування:** класична форма, де результати публікуються одноразово після завершення всіх етапів пошуку. Матеріал має чітку структуру: виклад проблеми, доказова база, висновки.
- **«Ланцюгове» (серіальне) розслідування:** використовується у випадках, коли тема є надто масштабною або нові факти з'являються після публікації першої частини. Кожна наступна публікація — це нова ланка, що розкриває глибші рівні проблеми.
- **Детектив:** спосіб подачі матеріалу, де акцент робиться на самому процесі пошуку істини. Автор проводить читача/глядача через усі помилкові версії, небезпеки та логічні висновки, зберігаючи інтригу до фіналу.
- **Мозаїка (розслідування-панорама):** створення цілісної картини явища через поєднання багатьох розрізнених епізодів. Кожен фрагмент «мозаїки» сам по собі може не бути злочином, але разом вони демонструють масштабну систему корупції чи зловживань.

2. Використання ілюстрацій та візуальних доказів У

розслідувальній журналістиці ілюстрація — це не прикраса, а **документ**.

- **Фотодокази:** фіксація об'єктів (маєтків, автомобілів), прихована зйомка зустрічей (із дотриманням етичних норм).
- **Інфографіка:** схеми родинних чи бізнес-зв'язків, карти офшорних маршрутів грошей, порівняльні таблиці декларацій та реальних витрат.

- **Скани документів:** публікація фрагментів договорів, виписок із реєстрів чи офіційних відповідей на запити як підтвердження достовірності викладених фактів.

3. Особливості телевізійного розслідування Телевізійний формат додає розслідуванню емоційної сили, але вимагає візуалізації кожного факту («якщо немає картинки — немає події»).

- **Прихована камера та мікрофон:** використання спецзасобів для фіксації фактів, які неможливо отримати відкрито (вимагає ретельного юридичного обґрунтування суспільної значущості).
- **Стендап (Stand-up):** робота журналіста в кадрі безпосередньо на місці події для підвищення довіри та ефекту присутності.
- **Реконструкція подій:** використання графіки або акторів для відтворення епізодів, які не були зафіксовані на камеру (обов'язково маркується як «реконструкція»).
- **Динамічний монтаж:** поєднання архівних кадрів, інтерв'ю, графіки та закадрового тексту для утримання уваги глядача протягом всього випуску.

ТЕМА 3. ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

План лекції:

1. Класифікація джерел інформації в розслідувальній журналістиці.
2. Документальні джерела: методика пошуку та аналізу.
3. Прес-служби та офіційні джерела: стратегії взаємодії та верифікації.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Класифікація джерел інформації Всі джерела інформації, що використовує журналіст-розслідувач, поділяються на три основні групи:

- **Документальні (письмові):** паперові та електронні документи, реєстри, звіти, бази даних. Це найбільш надійні джерела, оскільки вони мають юридичну силу.
- **Людські («живі» джерела):** свідки подій, потерпілі, інсайдери (працівники структур, які мають доступ до внутрішньої інформації), експерти.
- **Речові (матеріальні):** місце події, предмети, результати експертиз, записи з камер спостереження.

Також джерела поділяють за ступенем доступу на **відкриті** (публічні), **закриті** (конфіденційні) та **анонімні**.

2. Документальні джерела: особливості пошуку та аналізу

Документ у розслідуванні є головним доказом, який важко спростувати в суді.

- **Методика пошуку:** Розслідувач починає з **відкритих державних реєстрів** (Реєстр речових прав на нерухоме майно, Реєстр юридичних осіб, Реєстр судових рішень). Важливим інструментом є **система Prozorro** (державні закупівлі) та портали відкритих даних.
- **Робота з документами:** Журналіст має застосовувати метод «критичного читання». Слід шукати аномалії: невідповідність дат, сумнівно низькі або високі ціни, імена родичів посадових осіб серед бенефіціарів фірм.
- **Верифікація:** Будь-який документ може бути сфальсифікованим, тому розслідувач проводить перехресну перевірку — порівнює дані з декількох незалежних баз.

3. Прес-служби як джерела інформації

Прес-служба — це офіційний канал комунікації, який у розслідуванні часто грає роль «оборонного щита» організації.

- **Роль прес-служби:** Для розслідувача вона є джерелом **офіційної позиції**. Журналіст зобов'язаний звернутися за коментарем, щоб дотриматися стандарту збалансованості.
- **Стратегія взаємодії:** Офіційні відповіді прес-служб часто є лаконічними або містять маніпулятивні формулювання. Розслідувач використовує їх як порівняльний матеріал: що організація говорить офіційно і що журналіст знайшов у документах чи реєстрах.
- **Запит на публічну інформацію:** Головний легальний інструмент отримання документів від держструктур. Важливо чітко формулювати запит, щоб прес-служба не мала підстав для формальної відмови.

ТЕМА 4. ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ – ЛЮДИ

План лекції:

1. Методика пошуку інформації про особу: від соціальних мереж до реєстрів.

2. Психологічні та технологічні аспекти роботи з людськими джерелами.
3. Етична дилема: фінансова винагорода джерел («чекова журналістика»).
4. Правові та безпекові засади захисту джерел інформації.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Пошук інформації про особу (Profiling) У розслідуванні людина може бути як суб'єктом (фігурантом), так і джерелом.

- **Цифровий слід:** аналіз профілів у соцмережах (Facebook, Instagram, LinkedIn) дозволяє встановити коло спілкування, спосіб життя, місця перебування та приховані родинні зв'язки.
- **Реєстровий пошук:** використання ЄДР для виявлення бізнес-інтересів, реєстру нерухомості для аналізу статків та бази судових рішень для вивчення кримінального чи цивільного минулого особи.
- **Метод OSINT:** пошук за номером телефону, електронною поштою або нікнеймом через спеціалізовані сервіси та кешовані копії сторінок.

2. Особливості роботи з джерелами-людьми Робота з людьми вимагає від розслідувача навичок психолога. Основні категорії джерел:

- **Інсайдери (Whistleblowers):** люди всередині системи, які передають дані з мотивів справедливості або помсти.
- **Експерти:** надають фахову оцінку фактам.
- **Потерпілі та свідки:** надають емоційне та фактологічне наповнення розслідуванню.

Правила комунікації: журналіст має чітко розмежовувати формати спілкування: «on the record» (під запис), «off the record» (інформація без посилання на джерело) та «deep background» (інформація для орієнтації, яку не можна оприлюднювати).

3. Етична дилема: платити чи не платити? У світовій практиці купівля інформації отримала назву «**чекова журналістика**» (checkbook journalism).

- **Аргументи «проти» (класичні стандарти):** плата може спонукати джерело до фальсифікації або перебільшення фактів заради грошей. Це підриває довіру до об'єктивності розслідування.

- **Винятки:** деякі медіа можуть компенсувати джерелу витрати на зв'язок, логістику або заходи безпеки, проте пряма купівля ексклюзиву вважається порушенням етики в якісній пресі.

4. Захист джерел інформації Захист конфіденційності джерела — це священний обов'язок журналіста.

- **Правовий аспект:** Згідно з українським законодавством, журналіст має право не розкривати джерело інформації, крім випадків, визначених рішенням суду (у кримінальних провадженнях щодо особливо тяжких злочинів).
- **Технологічний аспект:** використання шифрованих месенджерів (Signal), анонімних поштових скриньок (ProtonMail) та систем передачі документів типу SecureDrop.
- **Фізична безпека:** журналіст має усвідомлювати, що розкриття інсайдера може загрожувати його життю або кар'єрі, тому часто вдається до зміни голосу, затінення обличчя або використання псевдонімів у публікації.

ТЕМА 5. ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЖАНР І ЯК ВИД ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План лекції:

1. Поняття «дослідження» та «розслідування»: термінологічна диференціація.
2. Генезис та інституціоналізація журналістського розслідування: світовий контекст.
3. Проторозслідувальна публіцистика в Україні на рубежі XIX–XX ст. (М. Коцюбинський, М. Павлик).
4. Українська публіцистика в умовах тоталітаризму та антирадянський дискурс І. Багряного.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Диференціація понять «дослідження» та «розслідування»

Хоча обидва терміни передбачають аналітичну роботу, між ними існують засадничі відмінності:

- **Дослідження:** науковий або журналістський аналіз явища, події чи тенденції. Мета — зрозуміти природу речей. Об'єкт дослідження зазвичай не чинить активного опору.

- **Розслідування:** активний пошук прихованої, латентної інформації. Ключовою ознакою є **подолання перешкод** та наявність суб'єкта, який свідомо приховує істину. Отже, будь-яке розслідування є дослідженням, але не кожне дослідження є розслідуванням.

2. Інституціоналізація жанру: світовий досвід Поява

розслідування як окремого жанру пов'язана з ускладненням суспільних відносин та потребою в цивільному контролі за владою.

- **Уотергейтська справа (1972):** Стала «золотим стандартом», що відокремив розслідування від загальної аналітики. Вона довела, що журналістське розслідування може мати реальні політичні наслідки (імпічмент) та потребує специфічних методів (робота з анонімними високопосадовими інсайдерами).

3. Розслідувальні елементи в публіцистиці рубежу XIX–XX

століть В українському контексті елементи розслідування з'являються в публіцистиці, що викривала соціальну несправедливість:

- **Михайло Коцюбинський:** у своїх публіцистичних нарисах та листах (зокрема, щодо наслідків подій 1905 року) він виступав як аналітик-документаліст, що розкривав механізми придушення людської гідності та прав українців у Російській імперії.
- **Михайло Павлик:** разом із Іваном Франком започаткував традицію «соціологічного» розслідування побуту селян та робітників, викриваючи експлуататорські схеми та корупцію місцевих адміністрацій в Галичині.

4. Публіцистика в лещатах репресій та еміграційний спротив

Трагічний період 20–30-х років XX ст. продемонстрував неможливість класичного розслідування в умовах тоталітаризму:

- **С. Єфремов, М. Хвильовий, М. Кольцов:** стали жертвами більшовицької машини. Їхня публіцистика, яка намагалася аналізувати процеси «українізації» чи голоду, була придушена, а самі автори репресовані. Зокрема, доля Михайла Кольцова (Михайла Фрідлянда) ілюструє трагедію розслідувача, який намагався працювати всередині радянської системи.
- **Іван Багряний:** у повоєнний період («Чому я не хочу вертатись до СРСР?») перетворив публіцистику на потужне **політичне розслідування злочинів комуністичного режиму**. Його тексти базувалися на власному досвіді в'язня ГУЛАГу та слугували доказовою базою для світової спільноти щодо сутності радянської репресивної системи.

ТЕМА 6. РОЗСЛІДУВАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА В УКРАЇНІ РАДЯНСЬКІЙ ТА НЕЗАЛЕЖНІЙ (1960–2000 рр.)

План лекції:

1. Журналістика «соціальної дії» vs дисидентська публіцистика (1960–1980-ті рр.).
2. Чорнобильська катастрофа як переломний момент у становленні розслідувального жанру (Л. Ковалевська).
3. Становлення правового поля та проблемно-тематичний діапазон розслідувань у незалежній Україні.
4. Взаємодія влади та журналістів-розслідувачів: конфлікти, резонансні справи та політичні наслідки.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Публіцистика в умовах ідеологічного контролю (1960–1980-ті рр.) В умовах радянської цензури класичне журналістське розслідування було неможливим, оскільки системні помилки влади вважалися табу. Проте розвивалася так звана «журналістика соціальної дії»:

- **Степан Колесник та Леонід Єфімов:** майстри нарису та аналітичної кореспонденції, які через опис «окремих недоліків» (господарська недбалість, бюрократія) намагалися піднімати гострі соціальні питання.
- **Іван Дзюба:** його праця «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965) стала взірцем **політичного та соціокультурного розслідування**. На основі аналізу документів, статистики та ленінської теорії він довів факт проведення політики русифікації в Україні, що призвело до його арешту.

2. Екологічне розслідування та Чорнобильський виклик

Справжній прорив у розслідувальній журналістиці відбувся напередодні вибуху на ЧАЕС.

- **Любов Ковалевська:** у березні 1986 року (за місяць до аварії) у газеті «Літературна Україна» вона опублікувала статтю «Не приватна справа», де на основі власних спостережень та документів розкрила факти системних порушень під час будівництва 5-го енергоблоку. Це було перше в СРСР **техногенне розслідування**, яке передбачило катастрофу.

3. Розслідування в незалежній Україні: правове поле та теми З 1991 року журналістика отримала законодавчий фундамент (ЗУ «Про пресу», «Про інформацію»).

- **Правове поле:** впровадження поняття «суспільний інтерес», право на отримання інформації та захист джерел. Однак у 90-ті роки розслідувачі зіткнулися з явищем «кримінальної цензури».
- **Проблемно-тематичний діапазон:** * Первинне накопичення капіталу та приватизація.
 - Корупція у вищих ешелонах влади («Лазаренкогейт»).
 - Зрошення криміналу з політичними структурами.

4. Влада, політика та резонансні розслідування Період 1990–2000-х років характеризується високим рівнем небезпеки для журналістів.

- **Справа Георгія Гонгадзе (2000):** стала символом боротьби за свободу слова та найрезонанснішим розслідуванням в історії України. Заснування видання «Українська правда» заклало стандарти незалежної розслідувальної журналістики в інтернеті.
- **Медіа як «четверта влада»:** розслідування О. Кривенка, М. Вересня, С. Рахманіна демонстрували, що публікація прихованих фактів може спричинити «касетні скандали» та змінювати політичний ландшафт країни.

ТЕМА 7. СКЛАДОВІ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЖАНРУ: ПІДХОДИ ДО ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ

План лекції:

1. Жанрова ідентифікація журналістського розслідування в системі публіцистики.
2. Зарубіжна теорія і практика: концепції «Watchdog» та «Data-driven journalism».
3. Інформативні та аналітичні складові жанру: структура та функціонал.
4. Професійні вимоги та етичні імперативи роботи розслідувача.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Жанрова специфіка розслідування У системі публіцистики журналістське розслідування посідає особливе місце, виступаючи синтезом **репортажу** (динаміка подій), **кореспонденції** (фактологічна база) та **статті** (глибокий аналіз).

- **Відмінність від аналітики:** Аналітична стаття пояснює відомі факти. Розслідування — **встановлює раніше невідомі факти**.
- **Жанровий статус:** Багато дослідників (Г. Де Сото, Д. Рендалл) визначають розслідування не лише як жанр, а як **метод**

мислення, де кожен висновок базується на неспростовних доказах.

2. Зарубіжні підходи до новітніх форм розслідувань Сучасні теоретики (зокрема фахівці Investigative Reporters and Editors — IRE) виділяють такі форми:

- **Global Investigative Journalism:** транскордонні розслідування (наприклад, Panama Papers), де журналісти різних країн об'єднуються для розкриття міжнародних схем.
- **Computer-Assisted Reporting (CAR):** використання штучного інтелекту та великих даних для виявлення аномалій у державних фінансах.
- **Crowdsourcing:** залучення аудиторії до збору інформації або перевірки великих масивів документів.

3. Інформативні та аналітичні можливості жанру Журналістське розслідування володіє унікальним інструментарієм впливу на суспільство:

- **Інформативна складова:** подача ексклюзивних документів, свідчень інсайдерів, схем власності. Журналіст виступає як «депозитарій правди».
- **Аналітична складова:** не просто оприлюднення факту крадіжки, а пояснення **механізму**, за допомогою якого це стало можливим, та вказівка на системні прогалини в законодавстві.
- **Виховна функція:** формування у суспільства нульової толерантності до корупції та несправедливості.

4. Основні вимоги до роботи публіциста Розслідування гострих проблем ставить перед журналістом жорсткі вимоги:

1. **Принцип доказовості:** кожна теза має бути підтверджена мінімум двома незалежними джерелами.
2. **Юридична чистота:** журналіст має працювати в межах закону (особливо щодо доступу до персональних даних та приватної власності).
3. **Безпека та конфіденційність:** вміння захистити себе та своє джерело від можливих переслідувань.
4. **Етичний баланс:** обов'язкове надання права на відповідь фігуранту розслідування («fair comment»).

ТЕМА 8. МЕТОДИКА ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ВИБІР ТЕМИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ

План лекції:

1. Джерела пошуку тем: від моніторингу соцмереж до аналізу «владних кабінетів».
2. Робота з неформальною інформацією: оцінка чуток та випадкові інформатори.
3. Оцінка перспективності теми та стратегічне планування.
4. Технологічний цикл розслідування: від збору даних до юридичної експертизи.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Інструменти пошуку розслідувальної теми Тема розслідування рідко лежить на поверхні; її пошук вимагає системного моніторингу:

- **Стеження за аномаліями:** журналіст фіксує невідповідності (наприклад, несподіване багатство чиновника або раптова зупинка будівництва соціального об'єкта).
- **Аналіз відкритих даних:** вивчення офіційних сайтів держслужб, моніторинг тендерів та рішень місцевих рад. Часто «сліди» злочину завуальовані в сухій документації.
- **Цифрове середовище:** соціальні мережі, блоги та локальні чати є джерелом первинних сигналів про проблему.

2. Робота з неформальною інформацією та джерелами

- **Оцінка чуток:** чутка для розслідувача не є фактом, але є приводом для перевірки. Важливо відрізнити «вкиди» від реальних сигналів.
- **Конфіденційні джерела:** робота з інсайдерами вимагає найвищого рівня довіри.
- **Власні спостереження:** метод «включеного спостереження» (журналіст змінює професію або стає учасником події), що дозволяє отримати ексклюзивні докази зсередини.

3. Оцінка перспективності та планування Перш ніж розпочати активну фазу, журналіст проводить *feasibility study* (оцінку можливостей):

- **Чи існують докази?** Чи можливо знайти документи, що підтвердять гіпотезу?
- **Коло джерел:** хто може підтвердити інформацію і чи погодяться вони говорити?

- **Ресурси:** скільки часу, грошей та технічних засобів знадобиться для реалізації?

4. Основні етапи технологічного циклу розслідування Процес розслідування має сувору послідовність, порушення якої може призвести до провалу або судового позову:

1. **Складання плану:** визначення ключових запитань та переліку інстанцій для звернення.
2. **Збір та обробка інформації:** робота з реєстрами, архівами, відповідями на запити.
3. **Систематизація:** створення бази даних (таблиць, схем зв'язків), де кожен факт має документальне підтвердження.
4. **Генеральне інтерв'ю:** зустріч із головним фігурантом («антигероєм»). Проводиться лише тоді, коли журналіст уже має на руках усі докази. Це дає можливість отримати коментар та дотриматися балансу думок.
5. **Юридична експертиза (Pre-publication review):** перевірка матеріалу юристом на предмет відсутності клеви, дифамації та дотримання права на приватність.

ТЕМА 9. ЕТИКА В РОЗСЛІДУВАННІ, ЗАГРОЗИ ТА УБЕЗПЕЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ

План лекції:

1. Систематизація та безпечне зберігання інформації.
2. Етичні колізії та типові професійні помилки розслідувачів.
3. Перешкоджання журналістській діяльності: форми та методи протидії.
4. Комплексна безпека журналіста: фізичний, цифровий та юридичний захист.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Систематизація та зберігання інформації Ефективність розслідування залежить від порядку в доказах. Журналіст повинен вести «досьє» на кожну справу.

- **Методи систематизації:** створення хронологічних таблиць подій, схем бізнес-зв'язків (link analysis) та реєстру доказів, де кожен факт прив'язаний до конкретного документа чи аудіозапису.
- **Безпечне зберігання:** використання зашифрованих сховищ (VeraCrypt), хмарних сервісів із двофакторною автентифікацією та

фізичне розмежування копій доказів (принцип «не тримати все в одному місці»).

2. Етичні проблеми та типові помилки Розслідувачі часто працюють у «сірій зоні» моралі. Основні дилеми:

- **Метод «маски»:** чи етично журналісту видавати себе за іншу особу? (дозволено лише у разі значного суспільного інтересу, коли іншим шляхом інформацію отримати неможливо).
- **Втручання у приватне життя:** де межа між правом на приватність та правом суспільства знати про корупцію?
- **Типові помилки:** недостатня перевірка джерел (використання фейків), передчасне розголошення гіпотези, емоційна заангажованість та відсутність запиту на коментар у другої сторони.

3. Перешкоди в роботі та методи протидії Перешкоджання може бути:

- **Легальним:** судові позови (SLAPP-позови), відмови у наданні інформації, бюрократична тяганина.
- **Позаправовим:** погрози, стеження, дискредитація в медіа (чорний PR), фізичне насильство. Журналіст має документувати кожен випадок тиску та оприлюднювати факти перешкоджання, що часто стає найкращим захистом.

4. Механізми захисту та особиста безпека Безпека розслідувача складається з трьох рівнів:

- **Цифрова безпека:** використання шифрованих месенджерів (Signal), VPN, захист метаданих фото та відео, щоб не викрити джерело чи власну локацію.
- **Фізична безпека:** оцінка ризиків перед виїздом на місце (risk assessment), робота в парі, інформування редакції про пересування («протокол безпеки»).
- **Юридичний захист:** наявність адвоката на етапі підготовки матеріалу, знання ст. 171 ККУ (перешкоджання журналістській діяльності).

5. Механізми колективного захисту Коли журналіст опиняється під загрозою, вмикаються механізми **професійної солідарності**:

- **«Ефект розголосу»:** залучення міжнародних організацій (CPJ, «Репортери без кордонів»).
- **Розподіл інформації:** передача частини доказів колегам з інших видань (якщо з автором щось станеться — розслідування буде опубліковано іншими).

ТЕМА 10. ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

План лекції:

1. Зміст права на доступ до інформації: загальний та спеціальний стандарти.
2. Режими доступу до інформації та процедура подання запиту.
3. Правові механізми оскарження відмов та фіксації інформації.
4. Особливості антикорупційних розслідувань у світлі чинного законодавства.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Зміст права на доступ до інформації Право на доступ до інформації є основою прозорості влади.

- **Загальний стандарт:** передбачає, що вся інформація, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, є відкритою, крім випадків, передбачених законом.
- **Спеціальний стандарт:** стосується інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів, аварії та катастрофи, а також **використання бюджетних коштів** — така інформація не може бути обмежена в доступі за жодних обставин (суспільно значуща інформація).

2. Режими доступу до інформації та запит Законодавство розрізняє два основні режими доступу:

- **Відкрита інформація:** доступна всім без пояснення причин.
- **Інформація з обмеженим доступом:** поділяється на конфіденційну, таємну (державна таємниця) та службову.
Процедура подання запиту: згідно із ЗУ «Про доступ до публічної інформації», запит може бути поданий у довільній формі. Розпорядник зобов'язаний надати відповідь протягом **5 робочих днів** (у екстрених випадках — 48 годин).

3. Оскарження та фіксація інформації Якщо журналіст отримав відмову або ігнорування запиту:

- **Оскарження:** можливе до керівника розпорядника, Уповноваженого ВРУ з прав людини або до суду.
- **Роль СБУ та правоохоронних органів:** у випадках, коли приховування інформації загрожує національній безпеці або містить ознаки корупційних злочинів, звернення до СБУ чи НАБУ стає дієвим важелем впливу.

- **Фіксація в суді:** журналісти мають право використовувати портативні аудіо- та відеозасоби фіксації у відкритих судових засіданнях без спеціального дозволу (крім випадків закритих засідань).

4. Антикорупційні розслідування та законодавство

Антикорупційна діяльність журналіста базується на ЗУ «Про запобігання корупції».

- **Об'єкти декларацій:** розслідувач аналізує електронні декларації посадовців через Реєстр НАЗК, шукаючи ознаки «незаконного збагачення» або «невідповідності способу життя».
- **Конфлікт інтересів:** журналіст викриває випадки, коли посадовець приймає рішення на користь членів своєї родини чи пов'язаних фірм.
- **Захист викривачів:** законодавство надає правовий захист особам, які повідомили про корупцію, а журналіст виступає медіатором, який перетворює анонімний сигнал на публічне звинувачення.

ТЕМА 11. ЖУРНАЛІСТСЬКІ РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

План лекції:

1. Ландшафт сучасних розслідувальних проєктів в Україні.
2. Жанрова типологія: економічні, антикорупційні та історичні розслідування.
3. Платформи розповсюдження: від ТБ-програм до YouTube-каналів та соцмереж.
4. Сучасні виклики: безпека журналіста та ефективність (імпакт) розслідувань.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Провідні розслідувальні центри та проєкти Сучасний етап характеризується виокремленням розслідувань у потужні незалежні редакції, які часто працюють за підтримки міжнародних донорів або за моделлю краудфандингу:

- **«Схеми: корупція в деталях» (Радіо Свобода):** спеціалізуються на викритті високорівневої політичної корупції, кумівства та зловживань вищих посадових осіб.

- **Bihus.Info (Наші гроші):** акцент на антикорупційних розслідуваннях у сфері державних закупівель, оборони та правосуддя.
- **«Слідство.Інфо»:** агенція, що фокусується на кримінальних розслідуваннях, реформах поліції та судової системи, активно використовуючи міжнародну співпрацю (OCCRP).
- **NGL.media (Наші гроші. Львів):** приклад успішного регіонального розслідувального центру з акцентом на дата-журналістику.

2. Види сучасних розслідувань за тематикою

- **Економічне розслідування:** аналіз офшорних схем, монополізація ринків, ухилення від податків великим бізнесом.
- **Антикорупційне розслідування:** найпоширеніший вид, що базується на аналізі декларацій, способу життя (lifestyle monitoring) та тендерних махінацій.
- **Історичне розслідування:** новий тренд (проєкти на кшталт «Реальна історія» або розслідування злочинів тоталітарного минулого), де журналісти працюють з архівами спецслужб та ідентифікують виконавців репресій.

3. Платформи та нові формати Сьогодні розслідування виходять за межі класичної газети чи телесюжету:

- **YouTube-журналістика:** дозволяє уникати цензури власників телеканалів та напряду взаємодіяти з аудиторією.
- **Документальні фільми-розслідування:** повнометражні стрічки (наприклад, про вбивство Павла Шеремета), які мають значний міжнародний резонанс.
- **Інтерактивна дата-журналістика:** створення карт, дашбордів та баз даних, де читач може самостійно перевірити факти.

4. Досвід, факти та безпека

- **Фактологічна база:** використання сучасних інструментів (OSINT, супутникові знімки, витоки даних).
- **Питання безпеки:** сучасні загрози включають кібернетичні атаки (злам акаунтів), кампанії з дискредитації в мережі та судові переслідування за кордоном (SLAPP).
- **Ефективність (Impact):** головним показником успіху сьогодні є не просто кількість переглядів, а реальні наслідки: звільнення чиновників, відкриття кримінальних проваджень або зміна законодавства.

ТЕМА 12. МЕТОДИКА ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

План лекції:

1. Стратегія роботи з відкритими та конфіденційними джерелами.
2. Психологічна типологія джерел за мотивами співпраці.
3. Безпека та архівування відомостей про інформаторів.
4. Спеціальні та нетрадиційні методики пошуку інформації.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Робота з джерелами: від легальних баз до конфіденційних зустрічей Ефективність розслідування залежить від балансу між документами та людьми.

- **Відкриті джерела:** державні реєстри, офіційні звіти, медіа-архіви. Вони дають «каркас» розслідуванню, який неможливо заперечити в суді.
- **Конфіденційні джерела:** люди, які надають інформацію, що не призначена для публічного розголосу. Робота з ними вимагає дотримання протоколів безпеки (зустрічі в безпечних місцях, відсутність засобів зв'язку, які можна відстежити).

2. Психологічна класифікація джерел за мотивами співпраці Розуміння того, **чому** людина говорить, допомагає журналісту оцінити правдивість інформації:

- **«Альтруїст»:** діє з почуття справедливості, хоче припинити злочин. Найбільш надійне, але рідкісне джерело.
- **«Месник»:** хоче нашкодити керівнику або конкуренту. Надає точні, але вибіркові факти.
- **«Перестраховальник»:** надає дані, щоб убезпечити себе від можливих звинувачень у майбутньому («злив» компромату як захист).
- **«Експерт-самородок»:** людина, якій подобається демонструвати свою обізнаність та інтелектуальну перевагу.

3. Архівування відомостей про джерела Журналіст повинен мати систему обліку контактів, яка одночасно є функціональною та безпечною:

- **Шифрування:** імена та контактні дані ніколи не зберігаються у відкритому вигляді (використання кодових імен).

- **Розмежування доступу:** досьє на джерела не повинно знаходитися на робочому комп'ютері або в смартфоні, що підключений до загальних мереж.
- **Принцип «спалених мостів»:** після завершення розслідування певні контакти можуть бути видалені, якщо це загрожує безпеці інформатора.

4. Спеціальні методики пошуку інформації Окрім Google та офіційних запитів, розслідувачі використовують специфічні канали:

- **Адресно-довідкові інструменти:** робота з базами даних мешканців, пошук через спеціалізовані боти (наприклад, для ідентифікації власників номерів телефонів чи авто).
- **Аналіз електронних комунікацій:** використання метаданих файлів (EXIF-дані фото), аналіз цифрового сліду в кешованих копіях сайтів.
- **Робота з «сірими» базами:** використання нелегально отриманих або злитих у мережу баз даних (наприклад, бази митниці, перельотів, реєстрів нерухомості минулих років).
Примітка: використання такої інформації потребує ретельної верифікації через легальні джерела.

ТЕМА 13. ВИДИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ: ПІДГОТОВКА ТЕКСТУ

План лекції:

1. Тематична типологія розслідувань: від великої політики до соціальної сфери.
2. Специфіка роботи кримінального репортера.
3. Технологія підготовки матеріалу до публікації: структура, аргументація, сторітелінг.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Тематична типологія журналістських розслідувань Кожна сфера вимагає від журналіста специфічних знань та особливого підходу до збору доказів:

- **Політичні та корупційні розслідування:** фокусуються на зловживанні владою, конфлікті інтересів та незаконному збагаченні. Головний інструмент — аналіз декларацій та зв'язків.
- **Економічні розслідування:** викриття схем ухилення від податків, монополізації ринків, банківських махінацій. Вимагають високої фінансової грамотності.

- **Екологічні розслідування:** дослідження фактів забруднення довкілля, незаконної вирубки лісів або видобутку надр. Часто базуються на супутникових знімках та експертних аналізах ґрунтів/води.
- **Історичні розслідування:** розкриття таємниць минулого через роботу з архівами (зокрема СБУ/КДБ), пошук живих свідків та ідентифікацію прихованих поховань чи місць репресій.
- **Соціально-побутові розслідування:** викриття шахрайства у сфері ЖКГ, недобросовісної медицини або порушення прав споживачів.

2. Особливості роботи кримінального репортера

Кримінальна журналістика — найбільш небезпечна ділянка розслідувань.

- **Робота з правоохоронцями:** важливо зберігати дистанцію, щоб не стати транслятором «зливів» однієї зі сторін.
- **Етика та презумпція невинуватості:** журналіст не має права називати людину злочинцем до рішення суду.
- **Безпека:** кримінальний репортер має найвищий ризик фізичної агресії з боку фігурантів, тому конфіденційність пересувань є критичною.

3. Підготовка матеріалу до публікації

Зібрати факти — це лише половина роботи. Друга половина — змусити аудиторію їх прочитати та зрозуміти.

- **Структура («Стіна доказів»):** текст має розвиватися логічно — від викладу проблеми до покрокового розкриття схеми.
- **Доказова база в тексті:** кожен серйозний закид має супроводжуватися гіперпосиланням на документ, скріншотом або прямою цитатою.
- **Сторітелінг:** використання «людського обличчя». Навіть найскладніше економічне розслідування краще сприймається через історію конкретної людини, яка постраждала від схеми.
- **Генеральне інтерв'ю (Right of reply):** включення позиції фігуранта в текст є обов'язковим для дотримання балансу, навіть якщо він відмовився від коментарів (про це слід зазначити).

4. Фінальний контроль: Юридичний та мовний фільтри

Перед публікацією матеріал проходить через «сито»:

- **Фактчекінг:** повторна перевірка кожної цифри та прізвища.
- **Юридична чистка:** вилучення слів, що можуть трактуватися як наклеп (заміна «вкрав» на «ймовірно причетний до розтрати згідно з документами»).
- **Заголовок:** має бути гострим, але не маніпулятивним.

ТЕМА 14. ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ І ФІЗИЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

План лекції:

1. Правовий статус журналіста-розслідувача в Україні: права та обмеження.
2. Юридичні ризики: дифамація, позови про захист честі та ділової репутації.
3. Кримінально-правова відповідальність та правові рамки збору інформації.
4. Лінгвістична безпека: лексика як запобіжник судових позовів.
5. Етичні дилеми розслідувальної журналістики.

Виклад лекційного матеріалу:

1. Правові засади та обмеження на етапі збору інформації

Діяльність розслідувача базується на Конституції України, ЗУ «Про інформацію» та «Про друковані засоби масової інформації». Проте існують чіткі межі:

- **Втручання у приватне життя:** заборонено збирання конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, коли це необхідно в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (**суспільний інтерес**).
- **Метод «прихованої камери»:** використання спецзасобів негласної інформації в Україні дозволено лише правоохоронцям. Журналісти можуть використовувати побутову техніку, але публікація таких записів вимагає доведення надзвичайної суспільної ваги матеріалу.

2. Дифамація та позови про захист честі та гідності

Найпоширеніша зброя фігурантів проти журналістів — цивільні позови про захист честі, гідності та ділової репутації.

- **Основні передумови позову:** поширення недостовірної інформації, яка принижує особу.
- **Тягар доказування:** у справах про дифамацію журналіст повинен довести, що поширена інформація є правдивою, або що він діяв добросовісно і перевіряв факти.
- **Статус публічної особи:** згідно з практикою ЄСПЛ, межа допустимої критики щодо політиків та чиновників є значно ширшою, ніж щодо приватної особи.

3. Лексика як привід для позову (Лінгвістична безпека) Часто причиною програшу в суді стає не відсутність фактів, а неграмотне їх формулювання.

- **Фактологічні твердження vs Оціночні судження:** Судження (думки, переконання) не підлягають спростуванню і не можуть бути об'єктом судового позову. Твердження про факти — підлягають.
- **Порада розслідувачу:** замість категоричного «Він — злодій», варто вживати «Згідно з даними реєстру, майно посадовця не відповідає його доходам» або «Ми підозрюємо наявність корупційної схеми». Використання модальних часток («імовірно», «можливо», «за нашими даними») мінімізує юридичні ризики.

4. Кримінально-правова відповідальність Журналіст може стати об'єктом кримінального переслідування за:

- Розголошення державної таємниці.
- Порухення таємниці листування чи телефонних розмов.
- Несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних мереж (хакерство). З іншого боку, ККУ захищає журналіста (Ст. 171 — перешкоджання професійній діяльності).

5. Етичні аспекти розслідування Етика часто стоїть вище за закон.

- **Конфлікт інтересів:** журналіст не може проводити розслідування щодо компаній, де працюють його родичі, або щодо своїх політичних опонентів з особистої помсти.
- **Робота з потерпілими:** принцип «не нашкодь». Публікація не повинна ставити під удар джерело або жертву злочину.
- **Метод «маски»:** використання фальшивих документів або вигадкування легенди журналістом для проникнення на об'єкт — це крайній захід, який має бути схвалений редакційною радою.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АЛГОРИТМ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Визначення поняття «журналістське розслідування», вибір теми та формування гіпотези.

Мета: навчитися ідентифікувати розслідувальні теми серед загального інформаційного потоку, формулювати робочу гіпотезу та здійснювати попередню перевірку (feasibility study) потенційного проєкту.

Перелік питань для обговорення:

1. Порівняльний аналіз: чим розслідування відрізняється від «просунутої» аналітики та репортажу?
2. Ознаки «латентної інформації»: як зрозуміти, що від журналіста щось приховують?
3. Алгоритм «Вотергейту»: які універсальні кроки розслідування актуальні й сьогодні?
4. Правила побудови гіпотези: логіка, доказовість, гнучкість.
5. Оцінка ресурсів: коли варто відмовитися від теми на етапі планування?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Сканер новин». Студентам надається перелік із 5-ти коротких новинних повідомлень (наприклад: «Мерія закупила паливо», «Активісти заявляють про вирубку лісу», «Директор школи придбав авто за 3 млн грн» тощо).

- **Завдання:** обрати з переліку одну новину, яка може стати основою для повноцінного розслідування, та письмово обґрунтувати свій вибір, спираючись на критерій «суспільного інтересу».

Завдання 2. «Конструктор гіпотези». На основі обраної теми студент має сформулювати:

1. **Максимальну гіпотезу** (найбільш масштабне припущення про злочин).
2. **Мінімальну гіпотезу** (те, що вдасться довести навіть за умови обмеженого доступу до даних).
3. **Список «перших кроків»:** назви 3-х державних реєстрів або установ, куди слід звернутися насамперед.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Обґрунтованість вибору теми	Студент чітко пояснює, у чому полягає прихованість інформації та яка суспільна шкода від проблеми.	2
Якість гіпотези	Гіпотеза сформульована чітко, без зайвої води, містить конкретний об'єкт та ймовірне порушення.	3
Методологічна грамотність	Студент правильно визначив установи та реєстри, які релевантні обраній темі.	2
Логіка планування	Запропоновані кроки розслідування є послідовними (від простого до складного).	2
Участь у дискусії	Вміння опонувати колегам та захищати власну концепцію проєкту.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів (Відмінно):** Студент продемонстрував розслідувальну інтуїцію, висунув життєздатну гіпотезу.
- **7-8 балів (Добре):** Завдання виконано, але гіпотеза надто загальна або не вказані специфічні джерела інформації.
- **1-6 балів (Задовільно):** Робота має формальний характер, обрана тема не є розслідувальною.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Особливості використання інформації і поширення результатів у телевізійних та газетних розслідуваннях.

Мета: вивчити специфіку структурування розслідувального контенту залежно від медіаплатформи; навчитися розрізняти моделі викладу (моноцикл, серіал, детектив, мозаїка) та застосовувати візуальні елементи для доказовості матеріалу.

Перелік питань для обговорення:

1. Переваги та недоліки текстового розслідування порівняно з відеоформатом.
2. Коли варто обирати «ланцюгову» (серіальну) модель публікації замість моноциклу?
3. Ефект «детектива» у журналістиці: як утримати увагу аудиторії, не втрачаючи фактологічної точності.

4. Особливості розслідування-панорами: як поєднати розрізнені факти в єдину «мозаїку» корупційної схеми.
5. Роль візуальних доказів: фото, інфографіка, стендап журналіста на місці події.

Практичні завдання:

Завдання 1. «Трансформація формату». Студентам надається короткий опис корупційної схеми (наприклад, махінації з тендерами на ремонт доріг).

- **Завдання:** Скласти два плани-структури для презентації цього розслідування:
 1. **Для друкованого видання/сайту:** продумати заголовки розділів, перелік необхідних інфографік (карти, схеми зв'язків) та сканів документів.
 2. **Для телевізійного сюжету:** прописати сценарій «стендапу», ідею для прихованої зйомки (якщо доречно) та візуальні образи, які замінять складні цифри.

Завдання 2. «Аналіз архітектури розслідування». Студенти мають переглянути одне відеорозслідування (наприклад, проєкту «Схеми» або «Bihus.Info») та прочитати одну розслідувальну статтю.

- **Завдання:** Визначити, до якого типу за структурою вони належать (мозаїка, детектив чи серіал) та аргументувати, чому автори обрали саме такий підхід.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Розуміння специфіки платформи	Студент чітко розмежовує інструменти для ТБ (візуалізація) та друкованих ЗМІ (документалістика).	3
Логіка структурування	План-структура розслідування є послідовним, логічним та переконливим.	2
Креативність візуалізації	Пропозиції щодо інфографіки чи ТБ-кадрів є оригінальними та допомагають розкрити складну тему.	2
Аргументованість аналізу	Вміння точно класифікувати модель розслідування (мозаїка, детектив тощо) на реальних прикладах.	2

Оформлення роботи	Охайність, лаконічність та професійна термінологія.	1
-------------------	---	---

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент вільно володіє форматами, розуміє, як зробити складне розслідування цікавим для глядача/читача.
- **7-8 балів:** Завдання виконано правильно, але бракує деталей у візуальній частині або аналіз прикладів є поверхневим.
- **1-6 балів:** Студент не бачить різниці між типами розслідувань, плани мають хаотичний характер.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Журналістське розслідування: джерела інформації. Робота з документальними джерелами та реєстрами.

Мета: навчитися здійснювати пошук інформації у відкритих державних реєстрах, аналізувати отримані документи на предмет «корупційних маркерів» та офіційно верифікувати дані.

Перелік питань для обговорення:

1. Переваги документальних джерел над людськими: чому документ — це «цар доказів»?
2. Правовий статус інформації з державних реєстрів.
3. Технологія «читання між рядків» у тендерній документації.
4. Прес-служба як джерело: як отримати реальну відповідь замість формальної відписки?
5. Верифікація документів: як переконатися, що скан-копія не є підробкою?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Реєстровий детектив». Студенту надається прізвище реальної або вигаданої публічної особи (посадовця).

- **Завдання:** Використовуючи відкриті ресурси (наприклад, портал **YouControl**, **Opendatabot** або **Єдиний державний реєстр юридичних осіб**), знайти:
 1. Перелік компаній, де ця особа є бенефіціаром або директором.
 2. Статутний капітал цих фірм та дату їх створення (звернути увагу, чи не створена фірма за тиждень до виграшу великого тендеру).

Завдання 2. «Аналіз Prozorro». Знайти на порталі **Prozorro** будь-яку закупівлю у своєму місті/районі (наприклад, ремонт школи чи закупівля меблів).

- **Завдання:** Вивчити тендерну документацію та знайти ознаки ймовірної змови:
 - Чи не єдиним учасником була фірма-переможець?
 - Чи немає у переможця та його «конкурента» однакових контактних номерів або спільних засновників?

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Навички роботи з реєстрами	Студент успішно знайшов актуальну інформацію про фірми/особу через офіційні бази.	3
Глибина аналізу даних	Здатність помітити невідповідності (занадто молода фірма, зв'язки з чиновниками тощо).	3
Дотримання процедури пошуку	Використання правильних алгоритмів пошуку (за кодом ЄДРПОУ, за ПІБ).	2
Якість висновків	Формулювання чіткого резюме: чи є ознаки порушення, чи все в межах закону.	1
Оформлення звіту	Наявність скріншотів та посилань на першоджерела.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент продемонстрував навички професійного OSINT-дослідника.
- **7-8 балів:** Дані знайдені, але аналіз поверхневий (не помічено непрямих зв'язків).
- **1-6 балів:** Студент не зміг знайти інформацію в реєстрах або надав дані без посилань на джерела.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема: Журналістське розслідування: джерела інформації – люди.

Мета: опанувати методику пошуку та верифікації людських джерел («інсайдерів»); відпрацювати тактику проведення інтерв'ю з «антигероем» розслідування та навчитися застосовувати цифрові інструменти захисту анонімності джерела.

Перелік питань для обговорення:

1. Психологічні типи інсайдерів: чому люди вирішують «злити» інформацію журналісту?
2. Етична межа: використання прихованого запису розмови — коли це виправдано?
3. Різниця між форматами *On the record*, *Off the record* та *Deep background*.
4. Чи припустима «чекова журналістика» (плата за інформацію) в українських реаліях?
5. Юридичні обов'язки журналіста щодо нерозголошення імені джерела (Ст. 25 ЗУ «Про друковані ЗМІ»).

Практичні завдання:

Завдання 1. Рольова гра: «Інтерв'ю з антигероєм».

Група ділиться на пари: «Журналіст» та «Чиновник-корупціонер».

- **Ситуація:** Журналіст має на руках докази, що фірма дружини чиновника виграла тендер на харчування в школах за завищеними цінами.
- **Завдання Журналіста:** Провести 5-хвилинне інтерв'ю, використовуючи тактику «затискання фактами», щоб отримати бодай непряме зізнання або викрити брехню.
- **Завдання Чиновника:** Уникати прямих відповідей, маніпулювати, використовувати агресивний захист.

Завдання 2. Кейс: «Протокол безпеки».

Студенту пропонується ситуація: інсайдер з мерії готовий передати флешку з документами про незаконний продаж землі, але боїться звільнення та переслідувань.

- **Завдання:** Скласти письмовий план зустрічі та подальшої комунікації:
 1. Де і як призначити зустріч?
 2. Які месенджери використовувати?
 3. Як змінити голос чи зовнішність джерела у відеоматеріалі, щоб його не ідентифікували за дрібницями (годинник, татуювання, манера мовлення)?

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Комунікативна майстерність	Уміння формулювати гострі запитання та тримати ініціативу в інтерв'ю.	3
Знання етичних стандартів	Студент правильно застосовує режими конфіденційності (<i>off the record</i> тощо).	2
Обґрунтованість заходів безпеки	Запропонований протокол захисту джерела є реалістичним та технічно грамотним.	2
Психологічна стійкість	Вміння не піддаватися на провокації «антигероя» під час рольової гри.	2
Висновки з кейсу	Чітке розуміння ризиків розкриття джерела для фіналу розслідування.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент виявив талант інтерв'юера та глибоке розуміння безпекових протоколів.
- **7-8 балів:** Інтерв'ю проведено успішно, але заходи захисту джерела є недостатніми.
- **1-6 балів:** Студент губиться під час гострих запитань, не розуміє різниці між відкритим та конфіденційним джерелом.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема: Журналістське розслідування як жанр і як вид творчої діяльності: від історичних памфлетів до сучасних стандартів.

Мета: навчитися ідентифікувати елементи журналістського розслідування в історичних публіцистичних текстах; провести порівняльний аналіз понять «дослідження» та «розслідування» на прикладі творчості знакових українських публіцистів.

Перелік питань для обговорення:

1. Диференціація понять: чому наукове дослідження — це не завжди розслідування, а розслідування — це завжди дослідження?

2. Які ознаки «розслідувального мислення» притаманні публіцистиці М. Коцюбинського та М. Павлика?
3. Чому памфлет І. Багряного «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» можна вважати політичним розслідуванням злочинів режиму?
4. Роль С. Єфремова та М. Хвильового у формуванні викривального дискурсу в умовах тоталітарного тиску.

Практичні завдання:

Завдання 1. «Археологія жанру» (Текстологічний аналіз).

Студентам надаються фрагменти двох текстів: нарису М. Коцюбинського (щодо соціальних умов життя) та сучасного розслідування про порушення прав працівників.

- **Завдання:** Знайти спільні методи збору інформації (спостереження, опитування свідків, робота з документами), які використовували автори обох епох. Оформити результати у вигляді порівняльної таблиці.

Завдання 2. «Антирадянська публіцистика як доказ».

Проаналізувати логіку доказування у памфлеті І. Багряного.

- **Завдання:** Виокремити 3 ключові тези автора, які базуються на фактах (а не на емоціях), та пояснити, як ці факти виконують роль «доказової бази» розслідування злочинів проти людяності.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Глибина літературно-публіцистичного аналізу	Вміння бачити журналістські методи у художньо-публіцистичному тексті.	3
Чіткість диференціації понять	Правильне розмежування дослідницьких та розслідувальних компонентів у відповідях.	2
Аргументованість висновків	Здатність підтверджувати свої думки цитатами з аналізованих творів.	2

Знання історичного контексту	Розуміння умов, у яких працювали С. Єфремов, М. Хвильовий та інші постаті.	2
Культура мовлення та оформлення	Грамотність, використання фахової термінології.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент продемонстрував високий рівень філологічної та журналістської підготовки, провів глибокий синтез історії та сучасності.
- **7-8 балів:** Завдання виконано, але аналіз історичних текстів є дещо поверхневим (без детальних паралелей із методами розслідування).
- **1-6 балів:** Студент не бачить розслідувальних ознак у текстах або плутає жанрові характеристики публіцистики.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6

Тема: Розслідувальна журналістика в Україні радянській та незалежній (1960–2000 рр.).

Мета: проаналізувати методику викриття прихованої інформації в умовах тоталітарного режиму на прикладі «передчорнобильських» публікацій; дослідити трансформацію тематичного діапазону та правових умов роботи журналістів-розслідувачів у незалежній Україні.

Перелік питань для обговорення:

1. Журналістика «соціальної дії» vs дисидентська публіцистика: у чому полягала розслідувальна складова текстів І. Дзюби?
2. Стаття Л. Ковалевської «Не приватна справа» (1986): чому цей матеріал вважається еталоном техногенного розслідування?
3. Як змінилися інструменти журналіста після прийняття ЗУ «Про пресу» та «Про інформацію» на початку 1990-х?
4. Феномен «Української правди» та вплив справи Георгія Гонгадзе на становлення сучасних розслідувальних стандартів.

Практичні завдання:

Завдання 1. Кейс-аналіз: «Передвістя катастрофи».

Студентам надаються фрагменти статті Любові Ковалевської (березень 1986 р.) про будівництво ЧАЕС.

- **Завдання:** 1. Виокремити конкретні факти та документи (звіти, спостереження), на які спиралася авторка.
- 2. Пояснити, як авторці вдалося «обійти» цензуру, використовуючи професійну термінологію та формулювання.
- 3. Спрогнозувати, якими інструментами (реєстри, дрони, запити) скористався б сучасний журналіст для перевірки цієї ж теми сьогодні.

Завдання 2. Ретроспективний аналіз «Влада і Медіа».

Обрати одну резонансну справу кінця 90-х — початку 2000-х (наприклад, «касетний скандал» або розслідування щодо Павла Лазаренка).

- **Завдання:** Скласти «карту наслідків» цього розслідування:
 - Які факти було оприлюднено?
 - Якою була реакція влади?
 - Які реальні зміни відбулися в політиці чи законодавстві після публікації?

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Глибина аналізу кейсу Л. Ковалевської	Здатність виокремити розслідувальні методи в підцензурному тексті.	3
Розуміння історичного контексту	Чітке розрізнення умов роботи журналіста в СРСР та в незалежній Україні.	2
Аналітичні навички	Вміння простежити зв'язок між публікацією та реальними змінами в суспільстві.	3

Методологічне порівняння	Правильний підбір сучасних інструментів для перевірки історичної теми.	1
Якість презентації висновків	Логічність, структурованість та лаконічність.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент виявив глибокі знання історії медіа та вміння застосовувати їх для аналізу професійних методів.
- **7-8 балів:** Завдання виконано, але аналіз наслідків розслідувань є загальним, без конкретних прізвищ чи фактів.
- **1-6 балів:** Студент не розуміє специфіки розслідування в умовах цензури, робота має формальний характер.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7

Тема: Складові журналістського розслідування: світові концепції та аналітичні можливості жанру.

Мета: опанувати ключові концепції світової розслідувальної журналістики (*Watchdog*, *Data-driven*); навчитися виокремлювати інформативні та аналітичні компоненти у матеріалах іноземних та вітчизняних розслідувальних агенцій.

Перелік питань для обговорення:

1. Концепція «Watchdog» (вартового пса): як вона реалізується в країнах із різним рівнем демократії?
2. Новітні форми розслідувань: у чому секрет успіху міжнародних колаборацій (наприклад, *ICIJ* чи *OCCRP*)?
3. Аналітичні можливості жанру: як перетворити «голий факт» на глибоке пояснення системної проблеми?
4. Стандарти *Bellingcat*: як цифровий волонтерський розслідувальний рух змінив професійну журналістику?
5. Етичний баланс «Fair comment»: право на відповідь як запобіжник від судових позовів.

Практичні завдання:

Завдання 1. «Методологічне порівняння: Україна vs Світ».

Студентам пропонується обрати два матеріали на схожу тему: один від українського проєкту (наприклад, «Схеми») та один від закордонного (наприклад, *The Guardian* або *Bellingcat*).

- **Завдання:** Провести порівняльний аналіз за критеріями:
 1. Кількість та тип використаних джерел.
 2. Рівень візуалізації даних (карти, графіки, 3D-реконструкції).
 3. Глибина аналітичних висновків (чи пропонує автор шляхи розв'язання проблеми).

Завдання 2. «Трансформація в Data-driven».

Студенту надається масив «сирих» даних (наприклад, таблиця з видатками місцевого бюджету на благоустрій за 5 років).

- **Завдання:** Сформулювати 3 запитання до цих даних, які могли б стати основою для розслідування, та запропонувати спосіб їх візуалізації (діаграма, теплова карта тощо), щоб виявити корупційні аномалії.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Порівняльний аналіз	Глибоке розуміння відмінностей у підходах українських та закордонних розслідувачів.	3
Робота з великими даними	Вміння формувати точні гіпотези на основі масивів цифр.	3
Знання термінології	Правильне використання понять <i>Watchdog</i> , <i>Data-driven</i> , <i>Impact</i> тощо.	2
Креативність візуалізації	Пропозиції щодо графічного представлення даних є доречними та зрозумілими.	1
Дотримання стандартів	Розуміння необхідності надання «права на відповідь» у розслідуванні.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент вільно орієнтується у світових трендах та володіє методами аналізу даних.
- **7-8 балів:** Аналіз проведено вірно, але пропозиції щодо візуалізації даних є стандартними.
- **1-6 балів:** Студент не розуміє специфіки *Data-driven* підходу, аналіз прикладів формальний.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8

Тема: Методика журналістського розслідування: покрокове планування та оцінка перспективності теми.

Мета: навчитися розробляти дорожню карту розслідування; опанувати методику оцінки життєздатності теми (*feasibility study*) та навчитися системно працювати з «вхідними» сигналами (чутками, блогами, документами).

Перелік питань для обговорення:

1. Фільтрація тем: за якими критеріями визначити, що тема варта витраченого часу та ресурсів?
2. Робота з «сірою» інформацією: як перевірити анонімний «злив» або чутку з соцмереж?
3. Пошук «паперового сліду»: які типи документів слід шукати в першу чергу для доведення фінансових махінацій?
4. Логіка «генерального інтерв'ю»: чому зустріч з головним фігурантом має бути фінальним етапом плану?
5. Юридична експертиза на етапі планування: як уникнути «смертельних» для матеріалу помилок.

Практичні завдання:

Завдання 1. «Матриця перспективності».

Студенту пропонується обрати одну тему для власного розслідування (на основі місцевих новин чи особистих спостережень).

- **Завдання:** Провести попередню оцінку теми за чек-листом:
 1. **Суспільна вага:** кому і як шкодить ця проблема?
 2. **Доступність доказів:** чи є відкриті реєстри або люди, готові говорити?
 3. **Ризики:** які юридичні чи фізичні загрози існують?
 4. **Ресурс:** скільки часу (у тижнях) знадобиться для реалізації?

Завдання 2. «Тайм-план розслідування» (Gantt Chart).

Скласти детальний графік роботи над обраною темою на 4 тижні.

- **Завдання:** Розписати активність по днях:
 - **Тиждень 1:** Робота з реєстрами та архівами (вказіть конкретні назви баз).
 - **Тиждень 2:** Робота з джерелами та свідками (опишіть коло осіб).
 - **Тиждень 3:** Збір візуальних доказів, польова робота, запити на публічну інформацію.
 - **Тиждень 4:** Генеральне інтерв'ю, монтаж/написання тексту, юраудит.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Реалістичність плану	Терміни та кроки відповідають складності обраної теми.	3
Глибина проробки джерел	Вказані конкретні реєстри та установи, а не загальні фрази «інтернет» чи «бібліотека».	2
Аналіз ризиків	Студент адекватно оцінив небезпеку та передбачив шляхи «відступу».	2
Логіка етапності	Послідовність дій відповідає технології (спочатку документи, потім люди).	2
Оформлення плану	Використання таблиць або графіків для візуалізації тайм-лайну.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент продемонстрував навички продюсування та стратегічного планування складного медіапроекту.
- **7-8 балів:** План логічний, але бракує деталізації в переліку конкретних запитів чи документів.

- **1-6 балів:** План хаотичний, терміни нереалістичні, джерела інформації не визначені.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №9

Тема: Етика та безпека журналіста-розслідувача: розробка захисних протоколів.

Мета: навчитися ідентифікувати загрози під час проведення розслідування; опанувати інструменти цифрового захисту інформації та навчитися розв'язувати складні етичні дилеми, що виникають у процесі викривальної діяльності.

Перелік питань для обговорення:

1. Дилема «суспільного інтересу»: коли етично порушувати право на приватність?
2. Цифрова гігієна розслідувача: чому Telegram — не найкращий вибір для конфіденційних переговорів?
3. Типові помилки, що призводять до фізичних загроз: як не «засвітитися» передчасно?
4. Етика роботи з викраденими даними (leaks): публікувати чи ні?
5. Юридичний самозахист: що робити, якщо на вас подали SLAPP-позов (позов для залякування)?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Побудова цифрової фортеці».

Студенти мають скласти індивідуальну карту захисту своїх даних під час роботи над гострою темою.

- **Завдання:** 1. Описати налаштування двофакторної автентифікації для ключових акаунтів.
- 2. Визначити софт для шифрування робочих документів (наприклад, Veracrypt).
- 3. Обрати безпечний хмарний сервіс для резервного копіювання доказів за межами України (наприклад, Proton Drive).

Завдання 2. Кейс: «Ризик-менеджмент відрядження».

Студенту пропонується сценарій: виїзд у район незаконного видобутку бурштину/піску для прихованої зйомки.

- **Завдання:** Розробити «**Протокол безпеки 24/7**»:
 - Яку техніку брати (і як її ховати)?
 - Хто в редакції має знати координати та які «контрольні дзвінки» мають бути?
 - Що робити у разі затримання невідомими особами?
 - Як передати знятий матеріал до редакції до того, як техніку можуть вилучити?

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Технічна грамотність	Знання та вміння застосовувати інструменти шифрування та анонімізації.	3
Адекватність оцінки ризиків	Розуміння того, де закінчується журналістська сміливість і починається безглузда небезпека.	2
Етична зрілість	Здатність аргументувати використання сумнівних методів (наприклад, прихованої зйомки) через «суспільний інтерес».	2
Логіка «Протоколу безпеки»	Продуманість дій у критичних ситуаціях.	2
Аргументованість вибору софту	Пояснення, чому обрано саме ці месенджери/сервіси.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент продемонстрував високий рівень професійної відповідальності та знання сучасних технологій захисту.
- **7-8 балів:** Заходи безпеки продумані, але бракує технічних деталей (конкретних програм або алгоритмів).
- **1-6 балів:** Студент ігнорує базові правила безпеки, пропонуючи «героїчні», але небезпечні рішення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10

Тема: Законодавчі гарантії права на доступ до інформації: підготовка запитів та робота з відмовами.

Мета: навчитися професійно складати інформаційні запити згідно із ЗУ «Про доступ до публічної інформації»; відпрацювати навички розрізнення видів інформації (відкрита, службова, таємна) та опанувати алгоритм оскарження неправомірних відмов.

Перелік питань для обговорення:

1. Запит на інформацію vs Звернення громадян: у чому принципова різниця для журналіста (терміни, мета, результат)?
2. «Трискладовий тест»: як розпорядники мають обґрунтовувати обмеження доступу до інформації?
3. Чому посилення на «конфіденційність» або «персональні дані» не працює, коли йдеться про використання бюджетних коштів?
4. Роль Уповноваженого ВРУ з прав людини в отриманні відповіді на ігнорований запит.
5. Як правильно зафіксувати відмову для подальшого судового позову?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Майстер запитів».

Студенту надається конкретна фабула (наприклад: *потрібно дізнатися розмір премій міського голови за минулий рік або отримати копію договору на ремонт центрального парку*).

- **Завдання:** Скласти письмовий запит на інформацію, обов'язково вказавши:
 1. Посилання на статтю закону, що забороняє обмежувати доступ до копій документів про використання бюджету.
 2. Вимогу надати інформацію в електронному вигляді (Excel/PDF).
 3. Нагадування про терміни відповіді (5 робочих днів).

Завдання 2. «Юридичний поєдинок з розпорядником».

Студенту надається реальна «відписка» (наприклад: *«Запитувана інформація є службовою і не може бути надана»*).

- **Завдання:** Підготувати текст скарги до вищого органу або офісу Омбудсмена, у якій аргументовано довести, чому ця інформація

має бути відкритою (використовуючи аргумент «суспільної значущості»).

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Юридична точність запиту	Правильне посилання на норми закону та коректне формулювання вимоги.	3
Влучність аргументації у скарзі	Студент чітко пояснив, чому обмеження доступу є незаконним.	3
Розуміння термінів	Знання строків відповіді на запит та процедури оскарження.	2
Лаконічність та діловий стиль	Текст запиту написаний без емоцій, чітко і по суті.	1
Вибір адресата	Студент правильно визначив, хто саме є розпорядником потрібної інформації.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент продемонстрував відмінні знання медіаправа та навички офіційного листування.
- **7-8 балів:** Запит складено вірно, але скарга на відмову містить слабку аргументацію.
- **1-6 балів:** Студент плутає запит зі зверненням громадян, посилається на неактуальні норми права.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №11

Тема: Сучасні журналістські розслідування в Україні: аналіз кейсів та імпакт-менеджмент.

Мета: провести порівняльний аналіз провідних розслідувальних проєктів України; навчитися оцінювати ефективність розслідування за

кількісними та якісними показниками (звільнення, кримінальні справи, зміна законів).

Перелік питань для обговорення:

1. Екосистема українських розслідувань: чим відрізняються підходи «Радіо Свобода», «Bihus.Info» та «Слідство.Інфо»?
2. Феномен YouTube-розслідувань: як зміна платформи вплинула на мову та динаміку жанру?
3. Що таке «імпакт» розслідування і чому мільйон переглядів — це не завжди успіх?
4. Транскордонні розслідування: роль українських журналістів у міжнародних проєктах (*Pandora Papers*, *Panama Papers*).
5. Жанрова різноманітність: навіщо сучасному глядачу розслідування на історичну тематику?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Битва форматів: Схеми vs Bihus.Info».

Студентам пропонується переглянути два відеоматеріали на схожу тематику (наприклад, про нерухомість посадовців) від різних редакцій.

- **Завдання:** Заповнити порівняльну таблицю:
 - **Методи збору даних:** (хто більше використовує реєстри, а хто — дрони та спостереження).
 - **Стиль викладу:** (іронічний/динамічний чи стриманий/академічний).
 - **Аргументація:** (як автори доводять провину фігуранта).
 - **Взаємодія з фігурантом:** (як відбувалося «генеральне інтерв'ю»).

Завдання 2. «Карта імпакту».

Обрати одне гучне розслідування останнього року.

- **Завдання:** Відстежити його наслідки за допомогою пошукових систем та соцмереж. Скласти перелік:
 1. Реакція фігуранта (виправдання, ігнорування, погрози).
 2. Реакція правоохоронних органів (відкриття провадження, перевірка НАЗК).
 3. Резонанс у медіа (передрук іншими ЗМІ, обговорення у парламенті).

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Аналітична глибина порівняння	Вміння бачити професійні нюанси роботи різних редакцій.	3
Доказовість аналізу імпаку	Студент знайшов реальні факти наслідків публікації (з посиланнями на джерела).	3
Розуміння медіаландшафту	Знання ключових імен та проєктів сучасної української журналістики.	2
Вміння працювати з соцмережами	Використання моніторингу для відстеження реакції на матеріал.	1
Критичне мислення	Здатність оцінити, де розслідування було об'єктивним, а де — маніпулятивним.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент чудово орієнтується в сучасних медіатрендах та розуміє механіку впливу преси на владу.
- **7-8 балів:** Аналіз проведено, але висновки щодо ефективності розслідувань дещо поверхневі.
- **1-6 балів:** Студент не бачить різниці між розслідуванням та звичайним сюжетом новин.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12

Тема: Спеціальні методики пошуку інформації: OSINT-інструменти та робота з нетрадиційними джерелами.

Мета: опанувати інструменти розвідки на основі відкритих даних (OSINT); навчитися верифікувати локації за фотознімками, шукати власників майна через непрямі цифрові сліди та працювати з архівами видаленої інформації.

Перелік питань для обговорення:

1. Що таке OSINT і чому він став «золотим стандартом» сучасної журналістики?
2. Як знайти інформацію, яку видалили: робота з кешованими сторінками та *Wayback Machine*.
3. Соціальні мережі як джерело компромату: аналіз метаданих, геотегів та фонових деталей на фото.
4. Етика використання нелегальних або «злитих» баз даних: де межа між журналістським розслідуванням і втручанням у приватність?
5. Перехресна перевірка: як поєднати дані з реєстру з фотографіями в Instagram для доведення невідповідності способу життя.

Практичні завдання:

Завдання 1. «Цифровий детектив: Геолокація».

Студентам надається фотографія (наприклад, селфі чиновника), на фоні якої видно частину будівлі, краєвид або специфічний об'єкт.

- **Завдання:** Визначити точне місцеперебування особи, використовуючи:
 1. **Google Street View** (пошук за орієнтирами).
 2. **Reverse Image Search** (пошук за зображенням).
 3. Аналіз тіней та рельєфу (якщо необхідно).

Завдання 2. «Тіньовий профіль».

За номером мобільного телефону або нікнеймом вигаданого фігуранта знайти:

- **Завдання:** 1. Усі пов'язані акаунти в соцмережах (за допомогою сервісів типу *Sherlock* або *Namechk*).

2. Марку та номер автомобіля (через відкриті Telegram-боти або бази автострахування).

3. Оголошення, які особа виставляла на OLX чи інших майданчиках (це часто допомагає знайти додаткові контакти або майно).

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали

Точність ідентифікації	Студент правильно визначив локацію чи власника за непрямими ознаками.	4
Володіння інструментарієм	Використання мінімум 3-х різних OSINT-сервісів під час виконання.	2
Логіка пошуку	Здатність побудувати ланцюжок: від випадкового фото до конкретного факту.	2
Верифікація даних	Студент не просто знайшов дані, а перевірів їх через другий незалежний ресурс.	1
Звітність	Наочне представлення результатів (скріншоти-докази).	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент виявив непересічні навички цифрового пошуку та аналітичного мислення.
- **7-8 балів:** Об'єкт знайдено, але шлях пошуку був занадто довгим або хаотичним.
- **1-6 балів:** Студент не зміг скористатися інструментами пошуку, надав помилкову інформацію.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №13

Тема: Підготовка розслідувального матеріалу: структура, сторітелінг та доказова аргументація.

Мета: навчитися структурувати великі масиви розслідувальної інформації; опанувати прийоми сторітелінгу для утримання уваги аудиторії та навчитися інтегрувати доказову базу (документи, фото, цитати) в канву журналістського тексту.

Перелік питань для обговорення:

1. Архітектура розслідування: чому класична піраміда новин тут не працює?
2. «Гачок» для читача: як написати вступ (лід), який змусить дочитати до кінця.

3. Сторітелінг vs Об'єктивність: як додати емоцій та «людське обличчя», не перетворюючи розслідування на фейлетон.
4. Технологія «Стіна фактів»: як подати складну схему так, щоб її зрозумів пересічний громадянин.
5. Роль бекграунду: скільки контексту потрібно читачеві, щоб зрозуміти суть порушення?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Битва лідів».

Студенту надається фабула розслідування (наприклад: *Викриття мера, який оформив автопарк на свою 90-річну бабуся*).

- **Завдання:** Написати три варіанти вступу:
 1. **Інформаційний** (сухий виклад фактів).
 2. **Сценічний** (опис моменту зустрічі з бабусяю на дорожньому авто).
 3. **Інтригуючий** (запитання до аудиторії або парадокс).
- Обґрунтувати, який варіант найкраще підходить для соцмереж, а який — для серйозного видання.

Завдання 2. «Конструктор доказів».

Студенту надається набір розрізнених знахідок: фото з Instagram, витяг з реєстру нерухомості, відповідь на запит та анонімний коментар сусіда.

- **Завдання:** Скласти «скелет» статті (план-проспект), де кожен факт буде логічно поєднаний з наступним. Визначити, у якому місці тексту варто вставити «вріз» (цитату) та де доцільно розмістити скан-копію документа як підтвердження.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Майстерність сторітелінгу	Вміння писати яскраві, влучні та змістовні ліди.	3
Логіка структури	План тексту є послідовним, докази подаються від слабших до найбільш вагомих.	3

Аргументованість	Кожна теза в плані підкріплена конкретним типом доказу (документ, фото тощо).	2
Стилістична грамотність	Відсутність штамів, використання активних дієслів та професійної лексики.	1
Робота з контекстом	Вдале поєднання основної розслідувальної лінії з необхідним бекграундом.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент виявив неабиякі літературні здібності та вміння логічно вибудовувати складні розслідувальні ланцюжки.
- **7-8 балів:** Текст логічний, але ліди стандартні, бракує «драматургії» у викладі фактів.
- **1-6 балів:** План хаотичний, докази не пов'язані між собою, стиль письма занадто канцелярський.
-

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №14

Тема: Юридичний фільтр та етична ревізія розслідування перед публікацією.

Мета: навчитися здійснювати «допублікаційну перевірку» (pre-publication review) розслідувального матеріалу; опанувати навички заміни дифамаційної лексики на юридично безпечні формулювання та відпрацювати алгоритм надання «права на відповідь» фігурантам.

Перелік питань для обговорення:

1. Презумпція невинуватості в журналістиці: чому ми не маємо права називати особу «злочинцем» до вироку суду?
2. Лексичні «пастки»: різниця між твердженням про факт та оціночним судженням.
3. Коли «суспільний інтерес» виправдовує розголошення таємниці приватного життя?
4. Алгоритм «Fair comment»: як діяти, якщо фігурант відмовляється від коментарів або погрожує судом?
5. Роль юридичного відділу/медіаюриста у підготовці розслідування до виходу.

Практичні завдання:

Завдання 1. «Юридичний редактор».

Студенту надається фрагмент «сирого» тексту розслідування, насичений ризикованими твердженнями (наприклад: *«Цей корумпований чиновник вкрав мільйони на ремонті доріг, що підтверджується його шикарним маєтком»*).

- **Завдання:** Переписати фрагмент так, щоб він став юридично безпечним, зберігши при цьому суть викриття.
 - *Підказка:* використовуйте модальні частки, посилання на джерела даних та зміщуйте акцент на невідповідність цифр, а не на моральні якості особи.

Завдання 2. Кейс: «Право на відповідь».

Журналіст завершив розслідування про махінації з ліками в лікарні. Головний лікар ігнорував запити місяць, але за годину до публікації надіслав лист із погрозами та вимогою «негайної зустрічі для спростування наклепу».

- **Завдання:** 1. Написати професійну відповідь лікарю.
2. Визначити, чи варто відкладати публікацію.
3. Запропонувати спосіб, як інтегрувати позицію лікаря в уже готовий текст, щоб дотриматися етичних стандартів.

Критерії оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів — **10 балів**.

Критерій	Опис	Бали
Юридична влучність правки	Студент успішно замінив дифамаційні вислови на безпечні, не втративши гостроти теми.	4
Етична грамотність	Правильне вирішення ситуації з «правом на відповідь» згідно зі стандартами.	2

Розуміння правових меж	Знання різниці між фактом та судженням.	2
Дипломатичність комунікації	Вміння вести ділове листування з агресивно налаштованим фігурантом.	1
Обґрунтованість рішення	Чітке пояснення, чому певне твердження було змінено або залишене.	1

Шкала перерахунку:

- **9-10 балів:** Студент виявив високу юридичну обізнаність та готовність до професійної саморедакції.
- **7-8 балів:** Текст став безпечнішим, але деякі формулювання все ще залишають простір для судових претензій.
- **1-6 балів:** Студент не бачить ризиків у прямому звинуваченні особи без вироку суду; робота з кейсом формальна.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Тема: «Розробка концепції та доказової бази журналістського розслідування актуальної суспільної проблеми».

Мета: систематизувати знання, отримані під час курсу, та застосувати їх для створення покрокового плану-проспекту реального розслідування.

Структура ІНДЗ (що має подати студент):

1. Обґрунтування теми:

- Назва майбутнього розслідування.
- Визначення суспільного інтересу (чому це важливо для громади/країни?).
- Попередня гіпотеза (у чому полягає ймовірне порушення?).

2. Доказова база (Документи):

- Перелік використаних реєстрів (наприклад, витяги з ЄДР, Prozorro, Декларації НАЗК).
- Аналіз знайдених документів (короткий опис того, що саме підтверджують ці дані).
- Копії отриманих відповідей на інформаційні запити (мінімум 1–2 запити).

3. Джерела (Люди):

- Список потенційних джерел (експерти, свідки, потерпілі).
- План-інтерв'ю з «антигероєм» розслідування (5–7 ключових запитань).

4. Візуальна концепція:

- Опис того, як розслідування буде представлене (схема зв'язків, карта, таймлайн або сценарій відеостендапу).

5. Юридичний та безпековий висновок:

- Аналіз потенційних юридичних ризиків (за якими фактами можуть подати в суд?).
- Опис заходів фізичної та цифрової безпеки автора.

Критерії оцінювання ІНДЗ

Максимальна кількість балів — **30 балів** (у загальній структурі оцінки за дисципліну).

Критерій оцінювання	Показники	Бали
Актуальність та гіпотеза	Тема має чіткий суспільний інтерес, гіпотеза логічна та перевірювана.	5

Якість роботи з реєстрами	Студент продемонстрував глибоке володіння OSINT-інструментами та реєстрами.	8
Робота із запитам	Запити складені юридично грамотно, отримано/оскаржено відповіді.	5
Методологічна обґрунтованість	Правильна етапність збору доказів, логіка побудови інтерв'ю.	5
Юридична безпека	Вдала оцінка ризиків та професійна робота з формулюваннями.	4
Оформлення та презентація	Структурованість звіту, наявність скріншотів, схем та посилань.	3

Шкала оцінювання:

- **27–30 балів (Відмінно):** Готовий до реалізації проєкт розслідування з неспростовною документальною базою.
- **22–26 балів (Дуже добре):** Тема цікава, але документальна база потребує додаткового підкріплення людськими джерелами.
- **18–21 балів (Добре):** Завдання виконано за алгоритмом, але гіпотеза доведена лише частково.
- **1–17 балів (Задовільно/Незадовільно):** Робота має формальний характер, тема не є розслідувальною, запити складені з помилками.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Ці питання можуть бути використані як для підготовки рефератів, так і для усних доповідей або написання есе.

Блок 1. Історія та теорія жанру

1. Еволюція «розгрібачів бруду» (*Muckrakers*): від американських журналів початку XX століття до сучасних цифрових платформ.
2. Вплив розслідувальної журналістики на зміну законодавства: історичний огляд світових кейсів.
3. Жанрова трансформація розслідування в епоху мультимедіа: лонгріди, подкасти та VR-проекти.
4. Специфіка розслідувань у тоталітарних та авторитарних суспільствах (історичний та сучасний аспекти).

Блок 2. Методологія та пошук інформації

5. Методи негласного збору інформації: етичні та юридичні межі використання прихованої техніки.
6. Робота з архівами спецслужб як інструмент історичного журналістського розслідування.
7. Використання штучного інтелекту в розслідувальній журналістиці: автоматизація аналізу великих даних.
8. Специфіка транскордонних розслідувань: як працюють мережі ICIJ та OCCRP.
9. Методика розслідування злочинів у кіберпросторі: відстеження криптовалютних транзакцій.

Блок 3. Етика та безпека

10. Психологічна стійкість журналіста-розслідувача: методи протидії емоційному вигоранню та професійному тиску.
11. Феномен «викривачів» (*Whistleblowers*): від Деніела Еллсберга до Едварда Сноудена.
12. Етика «чекової журналістики»: чи припустимо купувати інформацію у конфіденційних джерел?
13. Соціальна відповідальність розслідувача: що робити, якщо оприлюднення правди може нашкодити національній безпеці?
14. Механізми солідарності в розслідувальній журналістиці: як медіаспільнота захищає своїх колег.

Блок 4. Юридичні аспекти та імпакт

15. Аналіз практики Європейського суду з прав людини у справах про дифамацію проти журналістів-розслідувачів.

16. Проблема SLAPP-позовів (стратегічних позовів проти участі громадськості) в Україні та світі.
17. Журналістське розслідування як доказ у кримінальному провадженні: межі співпраці з правоохоронними органами.
18. Ефективність журналістських розслідувань: чому деякі матеріали викликають резонанс, а інші залишаються непоміченими?

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи:

- **Пошук джерел:** при підготовці відповідей студентам рекомендується використовувати не лише навчальну літературу, а й переглядати реальні кейси на сайтах *Global Investigative Journalism Network (GIJN)* та українських проєктів (*Bihus.Info*, *Слідство.Інфо*).
- **Аргументація:** відповідь на питання самостійної роботи повинна містити хоча б один приклад із реальної розслідувальної практики останніх 5 років.
- **Оформлення:** результати самостійної роботи можуть бути представлені у вигляді аналітичної записки (2–3 сторінки) або презентації.

МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни передбачає використання різноманітних методів та технологій викладання і навчання.

Пояснювально-ілюстративний метод: повідомлення інформації з використанням різних засобів з подальшим усвідомленням такої інформації та її фіксацією у пам'яті здобувачів. Найчастіше метод реалізується на лекціях у формі розповіді чи пояснення складного теоретичного та (або) великого за обсягом навчального матеріалу тощо.

Репродуктивний метод: відтворення і повторення способу діяльності за сформованим динамічним стереотипом дій. Метод є корисним для засвоєння основних понять.

Активні методи навчання: послідовна й цілеспрямована постановка перед здобувачами завдань, розв'язуючи які, вони активно засвоюють нові знання.

Метод проблемного викладу навчального матеріалу передбачає створення проблемних ситуацій, надання допомоги здобувачам у їхньому аналізі з подальшим спільним розв'язанням поставлених завдань. Під час вивчення навчальної дисципліни викладач формує у здобувачів зразки наукового пізнання та вирішення проблемної ситуації.

Частково-пошуковий (евристичний) метод спрямований на залучення здобувачів до самостійного розв'язання пізнавального завдання. При цьому вони опановують різні способи пошуку інформації, формують переконаність в істинності нових знань, аналізують достовірність отриманих результатів та можливі помилки та труднощі.

Дослідницький метод спрямований на залучення здобувачів до самостійного розв'язання завдання наукового характеру з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. При вивченні навчальної дисципліни здобувачі можуть виконувати науково-дослідні завдання з подальшим оформленням та оприлюдненням отриманих наукових результатів. При цьому викладач орієнтує здобувачів на проведення досліджень, долучає до їхньої самостійної організації.

При викладанні навчальної дисципліни використовуються різноманітні технології навчання – як традиційні, так і сучасні (особистісно-орієнтовані, інформаційно-комунікаційні тощо). При цьому навчання є студентсько-центрованим та здійснюється через активну практичну діяльність. Зокрема, для активізації освітнього процесу передбачено застосування проблемних лекцій, ділових ігор, занять-дискусій тощо.

Лекції органічно поєднуються не лише з практичними заняттями, а й із самостійною роботою, яка полягає в самостійному опрацюванні теоретичного матеріалу, підготовці до практичних занять, пошуку необхідної інформації, підборі та огляді літературних джерел за заданою тематикою, виконанні індивідуальних завдань тощо. При цьому в освітньому процесі передбачено використання спеціальних методів,

більш характерних для науково-дослідної роботи - експертного оцінювання, ранжирування, систематизації, екстраполяції, «мозкового штурму» тощо. У багатьох випадках такі методи є найбільш оптимальними для розв'язання конкретних навчальних завдань.

Продуктивною також є індивідуальна науково-дослідна робота з навчально-методичною літературою, науковими джерелами і електронними ресурсами (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату). Осучаснить навчальну діяльність відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо).

МЕТОДИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Методи оцінювання: увесь перелік письмових, усних та практичних методів, а також проєктів, презентацій, портфоліо тощо, які використовуються для оцінювання успішності здобувача освіти і визнання досягнення результатів навчання освітнього компонента.

Поточний контроль проводиться на усіх видах аудиторних занять (лекції, практичні, лабораторні заняття), а також оцінюється самостійна робота, зокрема й індивідуальні навчально-дослідні завдання.

Поточний контроль на усіх видах аудиторних занять реалізується такими методами: усного і письмового опитування, захисту лабораторних робіт, виступів на практичних заняттях, підготовка та демонстрація презентацій, портфоліо тощо, проведення контрольних робіт та ін. Поточний контроль виконання самостійної роботи, в тому числі й ІНДЗ, здійснюється за усіма темами.

З навчальної дисципліни передбачено визнання результатів неформальної освіти згідно з «Положенням про порядок визнання у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського результатів навчання, здобутих шляхом формальної, неформальної та/або інформальної освіти» від 16.05.2024 р. (протокол вченої ради ВДПУ ім. М. Коцюбинського № 13 від 15.05.2024; наказ №104–ОД).

Форми здійснення поточного контролю та кількість балів за усну відповідь на теоретичне питання 1-3 б.

Методи підсумкового оцінювання: залік.

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за практичну діяльність; оцінка за ІНДЗ. Здобувачам вищої освіти після аудиторних

занять надається право підвищувати свій рейтинг під час складання екзаменів та заліків (підсумкового контролю) за графіком екзаменаційної сесії.

На підсумковий (семестровий) контроль – залік – рішенням кафедри відводиться 20 балів ЄКТС.

ВДПУ ім. М. Коцюбинського використовує стобальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється згідно з Критеріями оцінювання знань і вмінь здобувачів вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за такими рівнями і критеріями:

Оцінка за шкалами ЄКТС, стобаловою, розширеною	Критерії оцінювання	Рівень досягнень здобувача
А 90-100 балів ВІДМІННО	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні; комплексом знань та вмінь, який характеризується системністю. Застосування знань здійснюється на основі самостійного цілеутворення, побудови власних програм діяльності. Здобувач проявляє нешаблонність мислення у виборі і використанні елементів комплексу знань, здатний самостійно і творчо використовувати набуті уміння відповідно до варіативних ситуацій навчання. Здобувач спроможний самостійно формулювати узагальнення та висновки, нові задачі, розв'язувати нестандартні задачі, ситуації. Навчально-пізнавальна активність обумовлена пізнавальними інтересами, мотивами саморозвитку і професійного становлення. Здобувач проявляє інтерес до актуальних проблем відповідного освітнього компонента, може під керівництвом викладача вибрати предмет наукового дослідження, проводити самостійну науково-дослідну роботу.	ВИСОКИЙ

В 80-89 балів ДУЖЕ ДОБРЕ	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні. Здобувач володіє комплексом знань та вмінь, який є частково-впорядкованим. У процесі застосування знань студент спроможний вибрати необхідний елемент комплексу знань та вмінь. Застосування знань та вмінь здійснюється як у стандартних ситуаціях, так і при незначних варіаціях умов на основі використання загальних рекомендацій. Відбувається перенесення сформованих умінь або їх комплексів на розв'язування незнайомих задач, ситуацій. Навчально-пізнавальна активність стимулюється пізнавальними інтересами, продукт діяльності оцінюється як професійно значущий.	
С 75-79 балів ДОБРЕ	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на підвищеному рівні, може усвідомлено застосовувати знання та вміння для висвітлення суті питання. Комплекс знань частково-структурований. Знання застосовуються переважно у знайомих ситуаціях. Здобувач усвідомлює особливості навчальних задач, ситуацій тощо. Пошук способів їх розв'язання здійснюється за зразком. Здобувач спроможний аргументувати застосування певної методичної дії у ході розв'язування задач, ситуацій тощо. Навчально-пізнавальна активність стимулюється мотивами професійного становлення і пізнавальними інтересами.	ДОСТАТНІЙ

D 60-74 балів ЗАДОВІЛЬН О	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на середньому рівні, може проілюструвати власними прикладами відповідь на питання, частково усвідомлює специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо, має знання про способи розв'язування типових задач, ситуацій тощо. Однак процес самостійного розв'язування задач, ситуацій тощо потребує опори на зразок. Навчально-пізнавальна активність здобувача є ситуативно-евристичною. Домінують мотиви обов'язку та особистого успіху. Використання засобів саморозвитку та самопізнання відбувається не усвідомлено.	ЗАДОВІЛЬНИЙ
E 50-59 балів ДОСТАТНЬ О	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компоненту на середньому рівні. Має уявлення про специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо. Виконання дій при роз'ясненні задач, ситуацій частково усвідомлюється, здійснюється частково правильно.	НИЗЬКИЙ
Fx 35-49 балів НЕЗАДОВІЛ ЬНО	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст основних розділів. Виконання окремих дій відбувається не усвідомлено, однак переважно правильно, навчально-пізнавальна активність мотивується ситуативно-прагматичним інтересом.	НЕЗАДОВІЛЬНИЙ
F 0-34 балів НЕПРИЙНЯ ТО	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст окремих розділів. Виконання окремих методичних дій відбувається несвідомо, у більшості неправильно, навчально-пізнавальна активність проявляється лише у ситуаціях зовнішнього примусу.	

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Беата Бель, Олександр Бурмагін, Томаш Патора, Олег Хоменок. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с.

2. Глушко О.К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика : [навч. посіб. / 2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ: Арістей, 2016. 144 с.

3. Мурікан Ж. Журналістське розслідування. Київ: ІМІ, 2013. 212 с.

4. Радуга П.К. Слідкуйте за грошима : Посібник для журналістів, які розслідують корупцію. Сайт Міжнародний центр журналістики. 2020. 27 лип.

Режим

доступу:

http://www.icfj.org/sites/default/files/Follow_Money_Russian.pdf

5. Телевізійне журналістське розслідування – знаряддя боротьби з корупцією (на регіональному та національному рівні). *Матеріали з польсько-українського семінару*. Київ-Запоріжжя-Варшава, 2016.

6. Улмен Дж. Журналістське розслідування: сучасні методи і техніка. Київ, 1998. 223 с.

7. Хоменок О.С. Журналістське розслідування : навч. посіб. : вид. третє, оновл. та доп.. Київ: КНУ, 2016. 128 с.

8. Додаткова

9. Вайшенберг З. Новинна журналістика [навч. посіб.] / за загал. ред. В.Ф.Іванова. Київ: Академія Української Преси, 2004. 220 с.

10. Девід Рендол. Універсальний журналіст. Київ: «К.І.С.», 2007. 198 с.

11. Журналістське розслідування : за матеріалами семінарів інституту масової інформації (Київ), Центру підготовки та вдосконалення журналістів (Париж), нідерландської програми МАТРА. Київ, 2014. 110 с.

12. Іванов В.Ф., Сердюк В.Є. Журналістська етика. Київ: Вища шк., 2006. 180 с.

13. Правові засади діяльності журналістів в Україні. Режим доступу: <http://zakoni.com.ua/node/1039>

14. Халер М. Пошук і збір інформації: [навч. посіб.] / за загал. ред. В.Ф. Іванова та А. Коль. Київ: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2006. 168 с.

15. Юридичні аспекти антикорупційних журналістських розслідувань та кампаній захисту громадських інтересів: законодавство та практика. Київ: Асоціація медіа-юристів, 2007. 88 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Віртуальна бібліотека навчальних матеріалів з журналістики. Режим доступу: http://window.edu.ru/window/catalog?p_rubr=2.2.73.8

2. Всесвітня конференція журналістів-розслідувачів. Режим доступу: <http://globalinvestigativejournalismconference2008.wordpress.com>

3. Всесвітній форум з розслідувальної журналістики. Режим доступу: <http://www.globalinvestigativejournalism.org>

4. Електронна бібліотека EVARTIST. Режим доступу: <http://www.evartist.narod.ru/journ.htm>

5. Сайт Центру розслідувальної журналістики. Режим доступу: <http://centerforinvestigativereporting.org>

6. Сайт проекту підтримки журналістських розслідувань у Східній Європі. Режим доступу: www.i-scoop.org

7. Стратегіями. Режим доступу: <http://posada.com.ua/useful/employer/1/234/>

8. Фундація розслідувальної журналістики. Режим доступу: <http://fij.org>

ГАНДЗЮК Віталій Олександрович

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Навчально-методичні рекомендації

Редактор Віталій Гандзюк
Художнє оформлення обкладинки Ірина Одобецька

Підписано до друку 28.11.2025 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 2.51. Тираж 100. Зам. № 0725-167.
Віддруковано з готового оригінал-макета друкарня.

Друкарня ТакиБук:
Телефон: +38 (050) 555 00 69
E-mail: mailbox@takibook.od.ua
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

